

УДК 338.43:639.3:355.41

Шевель Олександр Олександрович

аспірант кафедри глобальної економіки

Національного університету біоресурсів і природокористування України

Shevel Oleksandr

PhD Student of the Department of Global Economics of the

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

ORCID: 0009-0000-6481-428X

**ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ
ПРОДУКЦІЄЮ АКВАКУЛЬТУРИ ЧЕРЕЗ ВПРОВАДЖЕННЯ
МЕХАНІЗМІВ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ СИСТЕМИ
ЛАНЦЮГІВ СТВОРЕННЯ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ НА РИНКУ
INSTRUMENTS FOR SUPPLYING THE ARMED FORCES OF
UKRAINE WITH AQUACULTURE PRODUCTS THROUGH THE
IMPLEMENTATION OF REGULATORY MECHANISMS AND THE
OPTIMISATION OF VALUE CHAIN SYSTEMS IN THE MARKET**

***Анотація.** Вступ. В умовах підвищеного попиту на білкові ресурси галузь рибного господарства та аквакультури набуває перспективного значення як джерело доступних, поживних і високобілкових рибних продуктів. Вплив надзвичайних глобальних викликів на продовольчу безпеку України, зумовлений введенням воєнного стану та руйнуванням ланцюгів поставки риби, рибної продукції, нині потребують модернізації й застосування новітніх підходів до забезпечення, особливо, Збройних Сил України високоякісними продуктами харчування. Тому актуальним завданням є надання пропозицій до створення «Каталогу української рибної продукції» для формування інтегрованої, структурованої та актуальної інформаційної бази про вітчизняні підприємства аквакультури*

та рибопереробної галузі з метою забезпечення стабільного продовольчого забезпечення Збройних Сил України високоякісною рибною продукцією відповідно до нормативів військового харчування; зміцнення національної продовольчої безпеки через активізацію внутрішнього виробництва рибних продуктів; імпортозаміщення у сегментах, найбільш залежних від зовнішніх постачальників; підтримки українських виробників, стимулювання розвитку аквакультури, підвищення конкурентоспроможності їх продукції; покращення координації між державними органами, військовими структурами та бізнесом у процесах планування, закупівель та доставки риби й рибної продукції.

Мета. Метою дослідження є теоретичне та наукове обґрунтування інструментарію формування ефективної системи забезпечення Збройних Сил України продукцією аквакультури шляхом удосконалення механізмів регулювання та оптимізації ланцюгів створення доданої вартості на ринку в умовах трансформаційних викликів глобальної економіки.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є дані діяльності суб'єктів господарювання рибного господарства України, зокрема тих, що здійснюють постачання риби на агропродовольчий ринок, а також аналітичні звіти провідних міністерств, міжнародних установ та організацій. Додатково були використані нормативно-правові акти щодо проведення кваліфікаційного відбору кандидатів до рамкової угоди за предметом закупівлі «Визначення актуальної ціни на категорію товарів «Риба» замовника ДП «Державний оператор тилу» для здійснення державних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану, результати наукових праць у сфері оптимізації системи ланцюгів створення доданої вартості на ринку. У процесі дослідження було використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів аналізу, що забезпечило досягнення поставленої мети. Зокрема, застосовано

структурно-логічний метод, який дав змогу систематизувати та логічно впорядкувати елементи інструментарію забезпечення Збройних Сил України продукцією аквакультури в контексті функціонування ринку та трансформації ланцюгів створення доданої вартості; порівняльний аналіз – використано для визначення взаємозв'язків між основними суб'єктами та складовими ринку продукції аквакультури, а також для структурування механізмів регулювання й оптимізації процесів постачання з урахуванням потреб державних закупівель; системний підхід – для обґрунтування запровадження ефективних механізмів регулювання імпортозаміщення рибної продукції на внутрішньому ринку, що створює передумови для переорієнтації державних закупівель на користь вітчизняних рибних продуктів і посилення позицій національних виробників. Для кількісної оцінки ефективності формування попиту та пропозиції на ринку продукції аквакультури використано економіко-математичне моделювання, засноване на розрахунку коефіцієнтів імпортозаміщення, рівня локалізації виробництва та економічного ефекту від переорієнтації державних закупівель на вітчизняну продукцію. Узагальнення отриманих результатів проведено на основі поєднання індуктивного та дедуктивного підходів, що забезпечило формування обґрунтованих висновків дослідження.

Результати. У науковій статті отримані результати дали змогу теоретично узагальнити та поглибити методичні засади для розроблення інструментарію з метою забезпечення Збройних Сил України високоякісними білковими продуктами, включаючи рибу та рибну продукцію, через впровадження сучасних підходів до регулювання та оптимізації системи постачання й регулювання ринку. Рибне господарство й аквакультура відіграють першочергову роль у формуванні доступного та поживного раціону військовослужбовців, а розвиток

внутрішнього виробництва рибної продукції є базовим чинником підвищення продовольчої автономії держави.

Перспективи. Дослідження, представлене в науковій статті, дозволило запропонувати комплексні рішення імпортозаміщення продукції аквакультури України в умовах продовольчих викликів з урахуванням відбору підприємств, які будуть забезпечувати рибою та рибною продукцією Збройні Сили України, дадуть у перспективі всі можливості, щоб посилити внутрішній ринок риби, забезпечить зайнятість у рибному господарстві, підтримає національних виробників в умовах повоєнного відновлення національної економіки.

Ключові слова: ринок продукції аквакультури, імпортозаміщення, додана вартість, імпорт, механізм регулювання, Збройні Сили України, державні закупівлі, рівень локалізації виробництва, пропозиція, Каталог української рибної продукції, тендер, попит, національний виробник, продовольчі виклики.

Summary. *Introduction.* In the context of growing demand for protein resources, the fisheries and aquaculture sector is gaining increasing importance as a source of affordable, nutritious, and high-protein fish products. The impact of extraordinary global challenges on Ukraine's food security driven by the introduction of martial law and the disruption of supply chains for fish and fish products necessitates the modernization and application of innovative approaches to food provision, particularly for the Armed Forces of Ukraine, with high-quality food products. Accordingly, a key priority is the development of a Catalogue of Ukrainian Fish Products aimed at establishing an integrated, structured, and up-to-date information base on domestic aquaculture and fish-processing enterprises in order to ensure stable food supply for the Armed Forces of Ukraine with high-quality fish products in compliance with military nutrition standards; to strengthen national food

security through the activation of domestic fish production; to promote import substitution in market segments most dependent on external suppliers; to support Ukrainian producers, stimulate the development of aquaculture, and enhance the competitiveness of their products; and to improve coordination among public authorities, military institutions, and businesses in the processes of planning, procurement, and delivery of fish and fish products.

Purpose. The purpose of this study is to provide a theoretical and scientific substantiation of the instruments for developing an effective system for supplying the Armed Forces of Ukraine with aquaculture products through the enhancement of regulatory mechanisms and the optimization of value chain formation in the market under conditions of transformational economic challenges.

Materials and methods. The research materials comprise data on the activities of business entities operating in Ukraine's fisheries sector, in particular those supplying fish to the agri-food market, as well as analytical reports produced by leading ministries, international institutions, and organizations. In addition, the study draws upon regulatory and legal acts governing the qualification-based selection of candidates for a framework agreement under the procurement item "Determination of the current price for the product category 'Fish'" commissioned by the State Enterprise "State Rear Operator" for the implementation of public procurement during the period of martial law, together with findings from scholarly research in the field of optimizing value chain systems in the market. The research employed a comprehensive set of general scientific and specialized analytical methods, which ensured the achievement of the stated objectives. In particular, the structural and logical method was applied to systematize and logically organize the elements of the toolkit for supplying the Armed Forces of Ukraine with aquaculture products within the context of market functioning and the transformation of value chains. Comparative analysis was used to identify

interrelationships among the key actors and institutional components of the aquaculture products market, as well as to structure regulatory mechanisms and optimize supply processes in line with the requirements of public procurement. A systems-based approach was employed to substantiate the introduction of effective regulatory mechanisms for import substitution of fish products in the domestic market, thereby creating preconditions for the reorientation of public procurement towards domestically produced fish products and strengthening the position of national producers. To quantitatively assess the effectiveness of demand and supply formation in the aquaculture products market, economic and mathematical modeling was utilized, based on the calculation of import substitution coefficients, the level of production localization, and the economic effects of redirecting public procurement towards domestic products. The generalization of the research findings was carried out through a combination of inductive and deductive approaches, ensuring the formulation of well-grounded and substantiated conclusions.

Results. The research presented in this scientific article enabled the theoretical synthesis and further development of methodological foundations for designing a toolkit aimed at supplying the Armed Forces of Ukraine with high-quality protein products, including fish and fish products, through the implementation of modern approaches to market regulation and the optimization of supply systems. Fisheries and aquaculture play a pivotal role in shaping an affordable and nutritious diet for military personnel, while the development of domestic fish production constitutes a fundamental factor in enhancing the state's food autonomy.

Discussion. The research presented in this scientific article made it possible to propose comprehensive solutions for the import substitution of Ukraine's aquaculture products in the context of food security challenges, taking into account the selection of enterprises responsible for supplying fish and fish products to the Armed Forces of Ukraine. In the longer term, these

solutions create opportunities to strengthen the domestic fish market, support employment in the fisheries sector, and bolster national producers in the context of the post-war recovery of the national economy.

Key words: *aquaculture products market, import substitution, value added, imports, regulatory mechanism, Armed Forces of Ukraine, public procurement, level of production localization, supply, Catalogue of Ukrainian Fish Products, tender, demand, national producer, food security challenges.*

Постановка проблеми. Сучасне рибне господарство й аквакультура відіграють першочергову роль у формуванні доступного та поживного раціону військовослужбовців, а розвиток внутрішнього виробництва рибної продукції є базовим чинником підвищення продовольчої автономії держави. На даному етапі важливо мати інструментарій для забезпечення Збройних Сил України високоякісними білковими продуктами, включаючи рибу та рибну продукцію, через впровадження сучасних підходів до регулювання та оптимізації системи постачання. Водночас в працях науковців відсутній обґрунтований підхід до розроблення комплексних рішень імпортозаміщення продукції аквакультури України в умовах продовольчих викликів з урахуванням відбору підприємств, які будуть забезпечувати рибою та рибною продукцією Збройні Сили України з внесенням пропозицій до тендерної документації для проведення кваліфікаційного відбору кандидатів до рамкової угоди за предметом закупівлі «Визначення актуальної ціни на категорію товарів «Риба» замовника ДП «Державний оператор тилу» для здійснення державних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану. Участь в аукціонах від Міноборони мають право брати лише ті підприємства, які пройшли кваліфікацію. Зазначене актуалізує потребу в подальших наукових розвідках, спрямованих на подолання наявної наукової прогалини, що спонукає до проведення комплексного та системного

дослідження регулювання імпортозаміщення риби на внутрішньому ринку, щоб переорієнтувати державні закупівлі на користь українських рибних продуктів. Це посилить внутрішній ринок риби, забезпечить зайнятість у галузі рибного господарства та підтримає національних виробників. Саме на вирішення поставленого завдання спрямоване дане дослідження при обґрунтуванні інструментарію забезпечення Збройних Сил України продукцією аквакультури через впровадження підходів до регулювання та оптимізації системи ланцюгів створення доданої вартості на ринку риби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний науковий внесок в забезпечення Збройних Сил продукцією здійснили Вінцевич-Боси М., Димит М. в роботі «Удосконалення ланцюга постачання продовольства у військових частинах» [1, с. 296–314]. Визначальний науковий доробок формує важливість питань для ефективного впровадження логістичних процесів у військовій системі, де необхідно розуміти аспект удосконалення ланцюга постачання продуктів харчування в науковому й практичному вимірі. Специфіка системи військових ланцюгів постачання та багатогранний аналіз ризиків обмежує можливості використання спільних рішень на цивільному ринку [1, с. 296–314]. Маргасова В. Г., Коваль В. В., Шарило Ю. Є., Поплавська О. С., Плічко В. Ф., Дмитришин Р. А., запропонували науково обґрунтовані рішення щодо державного регулювання розвитку ринку риби та органічної продукції аквакультури в Україні на основі світового досвіду [2, с. 366–371; 5; 8; 9].

Методичну складову даного питання поглибила Вдовенко Н. М. в науковій праці «Еволюція наукових поглядів Амартія Сена для реабілітації військовослужбовців Збройних Сил України у процесі регулювання розвитку циркулярної та блакитної економіки в сільському господарстві» [3, с. 200–210].

Вчені Бургаз М., Соборова, О. розкрили результати аналізу економічного становища України в рибній галузі та тенденції можливих змін, тому «для забезпечення розвитку рибної галузі держава має реструктуризувати податкову та митну політику, а її фінансування слід здійснювати за рахунок державного бюджету. Також доцільно передбачити фінансування організацій, що займаються вивченням, збереженням і відтворенням рибних запасів, а також науково-дослідних організацій, які виконують тематичну роботу загальнодержавного значення. Багато країн з перехідною економікою в Центральній та Східній Європі зазнали зниження інтенсивності виробництва через зниження витрат на аквакультуру. Водночас рибальство цього регіону продовжує інтенсивно зростати та розвиватися» [4, с. 10–18]. Суттєвий науковий доробок викладено в роботі Яцун А. Г. «Наукове обґрунтування та розроблення новітніх рішень регулювання розвитку циркулярної економіки в сільському господарстві для реабілітації військовослужбовців та повоєнної відбудови України» [6, с. 19–26]. Дослідники Васовська К., Галар З. в науковій праці «Ланцюг постачання військових продуктів харчування під час пандемії COVID-19» зосередили увагу на внутрішніх і зовнішніх ланцюгах постачання продовольства в контексті збоїв, що виникли у сфері управління [7]. Значущі наукові напрацювання для вирішення проблематики забезпечення Збройних Сил України продукцією аквакультури здійснили Присяжнюк Н., Гриневич Н., Слободенюк О., Вдовиченко О. [10, с. 204–213]. Вчені запропонували адаптивні інструменти державної підтримки, включаючи стимулювання інвестицій у сталу аквакультуру, компенсації збитків для підприємств, постраждалих від війни, а також інтеграцію української продукції у міжнародні екосистеми збуту з урахуванням ESG-критеріїв для розробки стратегії відновлення та експортного посилення галузі в післявоєнний період.

Метою статті є теоретичне та наукове обґрунтування інструментарію формування ефективної системи забезпечення Збройних Сил України продукцією аквакультури шляхом удосконалення механізмів регулювання та оптимізації ланцюгів створення доданої вартості на ринку риби в умовах трансформаційних викликів глобальної економіки.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є дані діяльності суб'єктів господарювання рибного господарства України, зокрема тих, що здійснюють постачання риби на агропродовольчий ринок, а також аналітичні звіти провідних міністерств, міжнародних установ та організацій. Додатково були використані нормативно-правові акти щодо проведення кваліфікаційного відбору кандидатів до рамкової угоди за предметом закупівлі «Визначення актуальної ціни на категорію товарів «Риба» замовника Державного підприємства «Державний оператор тилу» для здійснення державних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану, результати наукових праць для оптимізації системи ланцюгів створення доданої вартості на ринку.

У процесі дослідження було використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів аналізу, що забезпечило досягнення поставленої мети. Зокрема, застосовано структурно-логічний метод, який дав змогу систематизувати та логічно впорядкувати елементи інструментарію забезпечення Збройних Сил України продукцією аквакультури в контексті функціонування ринку та трансформації ланцюгів створення доданої вартості; порівняльний аналіз – використано для визначення взаємозв'язків між основними суб'єктами та ринком продукції аквакультури, а також для структурування механізмів регулювання й оптимізації процесів постачання з урахуванням потреб державних закупівель; системний підхід – для обґрунтування запровадження ефективних механізмів регулювання імпортозаміщення рибної продукції на внутрішньому ринку створює передумови для

переорієнтації державних закупівель на користь вітчизняних рибних продуктів та посилення позицій національних виробників. Для кількісної оцінки ефективності функціонування ринку продукції аквакультури використано економіко-математичне моделювання, засноване на розрахунку на розрахунку коефіцієнтів імпортозаміщення, рівня локалізації виробництва та економічного ефекту від переорієнтації державних закупівель на вітчизняну продукцію. Узагальнення отриманих результатів проведено на основі поєднання індуктивного та дедуктивного підходів, що забезпечило формування обґрунтованих висновків дослідження.

Виклад основного матеріалу. Сучасні виклики продовольчої безпеки України, зумовлені введенням воєнного стану та руйнуванням ланцюгів поставки риби та рибної продукції, потребують модернізації та застосування новітніх підходів до забезпечення Збройних Сил України високоякісними продуктами харчування. В умовах підвищеного попиту на білкові ресурси галузь рибного господарства та аквакультури набуває перспективного значення як джерело доступних, поживних і високобілкових рибних продуктів.

Тому метою надання пропозицій до створення «Каталогу української рибної продукції» стало формування інтегрованої, структурованої та актуальної інформації про вітчизняні господарства аквакультури й рибопереробної галузі з метою забезпечення стабільного продовольчого забезпечення Збройних Сил України високоякісною рибною продукцією відповідно до нормативів військового харчування; зміцнення національної продовольчої безпеки через активізацію внутрішнього виробництва рибних продуктів; імпортозаміщення у сегментах, найбільш критично залежних від зовнішніх постачальників; підтримки українських виробників, стимулювання розвитку аквакультури та рибопереробки, підвищення конкурентоспроможності їх продукції;

покращення координації між державними органами, військовими структурами та бізнесом у процесах планування, закупівель та логістики рибної продукції. Розроблення гіпотези до формування «Каталогу української рибної продукції» спрямоване на систематизацію інформації про асортимент, технологічні характеристики, стандарти якості та логістичні можливості вітчизняних виробників рибної продукції з метою оптимізації постачання рибних продуктів на потреби Збройних Сил України, забезпечення поставок продовольчого забезпечення військових формувань, підтримки українських рибницьких господарств, які зайняті виробництвом продукції аквакультури і підприємств рибопереробної промисловості, створення єдиної цифрової бази даних для потреб державних закупівель і постачання риби, підвищення рівня продовольчої автономії держави шляхом імпортозаміщення та розрахунку відповідних показників (табл. 1).

Таблиця 1

**Розрахунок показників імпортозаміщення, локалізації та ефекту
переорієнтації держзакупівель**

Показник	Формула	Позначення змінних	Коментар / інтерпретація
Коефіцієнт імпортозаміщення (K_{is}) – частка внутрішнього попиту, покрити вітчизняною продукцією	$K_{is} = Q_{dom} / Q_{total} = Q_{dom} / (Q_{dom} + Q_{imp} - Q_{exp})$	Q_{dom} – вітчизняне виробництво, реалізоване на внутрішньому ринку; Q_{imp} – імпорт; Q_{exp} – експорт; Q_{total} – ємність ринку (споживання)	0...1. Чим ближче до 1, тим вищий рівень імпортозаміщення
Індекс імпортозалежності (I_{imp}) – частка імпорту в ємності ринку	$I_{imp} = Q_{imp} / Q_{total} = Q_{imp} / (Q_{dom} + Q_{imp} - Q_{exp})$	Позначення як вище.	0...1. Чим нижче значення, тим менша залежність від імпорту
Рівень локалізації виробництва (L) – частка вітчизняної доданої вартості у загальній вартості продукту	$L = VA_{dom} / V_{total} \times 100\%$	VA_{dom} – вітчизняна додана вартість у продукті; V_{total} – загальна вартість продукту (ціна/собівартість – залежно від підходу)	Відсоток. Відображає «національний» внесок у створення вартості

Рівень локалізації (альтернатива через імпорту складову витрат)	$L = (1 - C_{imp} / C_{total}) \times 100\%$	C_{imp} – імпортуна складова витрат; C_{total} – сукупні витрати/собівартість	Зручно, коли відома структура витрат за походженням компонентів
Економічний ефект від переорієнтації держзакупівель (бюджетний ефект)	$E_{budget} = S_{qty} \times (P_{imp} - P_{dom})$	S_{qty} – обсяг закупівлі (т, кг); P_{imp} – ціна імпортуної продукції; P_{dom} – ціна вітчизняної продукції	$E_{budget} > 0$ – економія бюджету (вітчизняне дешевше); $E_{budget} < 0$ – додаткові бюджетні витрати
Ефект для доданої вартості / ВВП (через локалізацію/частку VA)	$E_{VA} = S_{value} \times VA_{share}_{dom}$	S_{value} – вартість переорієнтованих закупівель у грн; VA_{share}_{dom} – частка вітчизняної доданої вартості у вітчизняній продукції (можна брати L у частках)	Оцінка приросту вітчизняної доданої вартості, що створюється держзамовленням
Сукупний «чистий» ефект для економіки (спрощено, з урахуванням витоку через імпортуні компоненти)	$E_{net} = S_{value} \times (VA_{share}_{dom} - Leakage_{imp})$	$Leakage_{imp}$ – частка витоку коштів за кордон через імпортуні складові у вітчизняній продукції (частка)	Може використовуватись як узагальнений показник за умов обмежених даних

Розрахунок коефіцієнтів імпортозаміщення та рівня локалізації дозволяє кількісно оцінити залежність внутрішнього ринку продукції аквакультури від імпортуних поставок і визначити потенціал нарощування вітчизняного виробництва. Встановлено, що зростання частки локальної доданої вартості у структурі продукції аквакультури сприяє зменшенню імпортуної залежності, підвищенню економічної ефективності ланцюгів постачання та створенню додаткових мультиплікативних ефектів для національної економіки.

Оцінка економічного ефекту від переорієнтації державних закупівель на вітчизняну продукцію аквакультури підтвердила доцільність такої політики з позицій як бюджетної ефективності, так і приросту внутрішньої доданої вартості. Реалізація запропонованих підходів забезпечує стимулювання національних виробників, розвиток

рибопереробної галузі та підвищення рівня зайнятості, водночас зменшуючи витік фінансових ресурсів за кордон.

З урахуванням наданих підходів до формування інструментарію забезпечення Збройних Сил України продукцією аквакультури та ролі ланцюгів створення доданої вартості, основного значення набуває систематизація інформаційного забезпечення відповідних суб'єктів ринку. У цьому контексті доцільним є структуроване відображення даних про вітчизняних виробників продукції аквакультури та підприємства рибопереробної галузі, що дозволяє підвищити прозорість ринку, забезпечити обґрунтованість управлінських рішень і створити інформаційну основу для подальшої оптимізації механізмів постачання. Запропонований зміст даних для заповнення Каталогу призначено для систематизованого відображення інформації про вітчизняних виробників продукції аквакультури та підприємства рибопереробки з метою формування єдиного інформаційного ресурсу, що забезпечує прозорість ринку, підвищення ефективності взаємодії між учасниками продовольчого ланцюга та підтримку прийняття управлінських рішень у сфері державних закупівель і розвитку внутрішнього ринку (рис. 1).

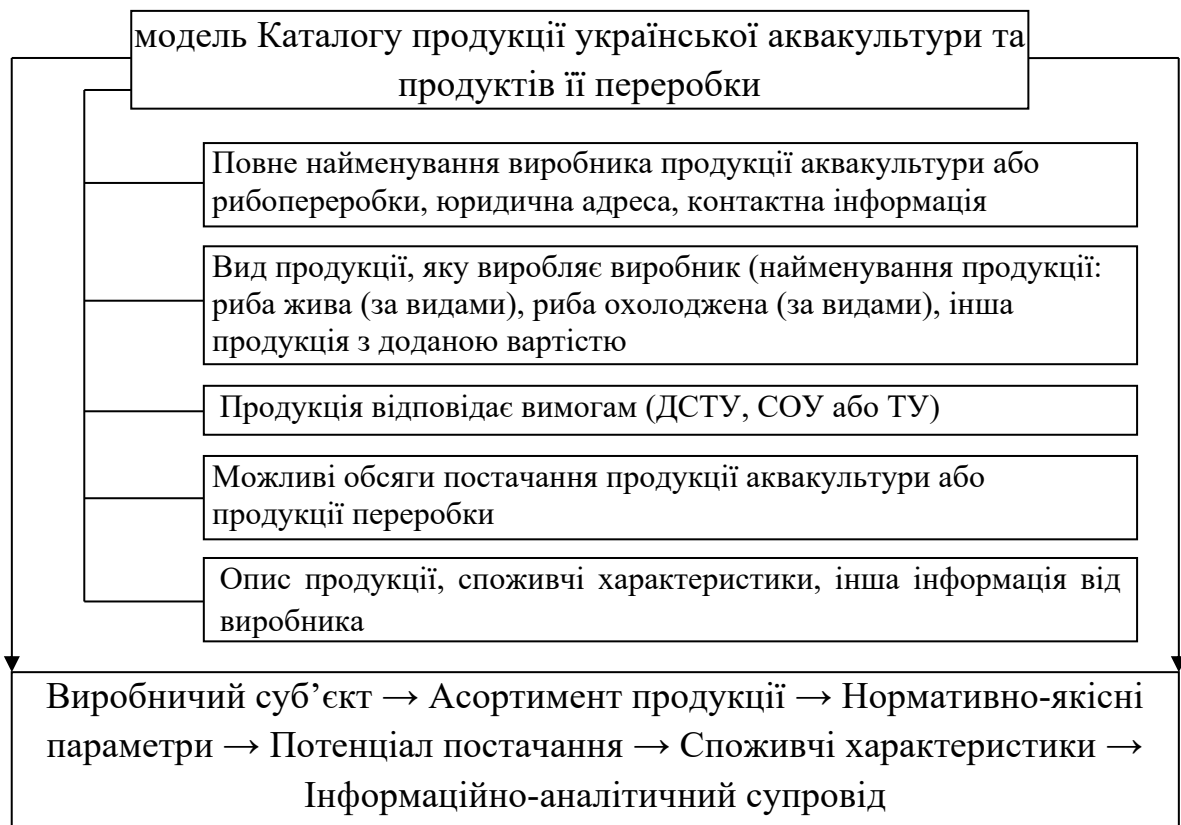

Рис. 1. Структурна модель Каталогу продукції української аквакультури та продуктів її переробки в умовах повоєнного періоду

Джерело: побудовано автором за результатами власних досліджень

У блоці «Повне найменування виробника продукції аквакультури або рибопереробки, юридична адреса, контактна інформація» зазначаються офіційні реквізити суб'єкта господарювання, що дозволяє забезпечити його ідентифікацію, юридичну достовірність та оперативну комунікацію з потенційними замовниками, зокрема державними інституціями. Блок «Вид продукції, яку виробляє виробник» призначений для деталізації асортименту продукції із зазначенням її категорії (жива риба, охолоджена риба, продукція з доданою вартістю) та видового складу, що дає змогу здійснювати порівняльний аналіз пропозиції та формувати цільові закупівельні запити відповідно до потреб споживачів. У блоці «Продукція відповідає вимогам (ДСТУ, СОУ або ТУ)» відображається інформація про нормативну відповідність продукції

чинним стандартам, що є обов'язковою умовою для включення виробника до Каталогу та гарантує безпечність і якість продукції. Блок «Можливі обсяги постачання продукції аквакультури або продукції переробки» використовується для визначення виробничого потенціалу підприємства та можливостей забезпечення стабільних поставок у межах державних, військових або комерційних контрактів. У блоці «Опис продукції, споживчі характеристики, інша інформація від виробника» наводяться додаткові відомості щодо якісних параметрів продукції, умов зберігання, пакування, термінів придатності, логістичних особливостей та інших характеристик, що мають значення для прийняття закупівельних рішень. Блок «Примітки» призначений для відображення додаткової інформації, зокрема сезонності виробництва, наявності сертифікатів, участі у програмах державної підтримки, готовності до постачання в умовах воєнного стану або інших особливостей діяльності виробника. Заповнення таблиці Каталогу здійснюється на підставі інформації, наданої виробниками, та підлягає перевірці й періодичному оновленню. Використання Каталогу сприяє формуванню прозорого та конкурентного ринку продукції аквакультури, розвитку системи імпортозаміщення, підтримці національного виробника та забезпеченню продовольчої безпеки держави.

Запропонована структурна модель Каталогу продукції української аквакультури та продуктів її переробки відображає системний підхід до формування інформаційної основи управління виробництвом і постачанням рибної продукції в умовах підвищених вимог до продовольчої безпеки та повоєнного відновлення економіки. Побудова Каталогу за логікою послідовного поєднання виробничих, асортиментних, нормативно-якісних і логістичних характеристик дозволяє забезпечити цілісність й порівнянність даних щодо суб'єктів аквакультури та рибопереробки. Аналітичне значення моделі полягає в тому, що вона

трансформує Каталог з описового переліку продукції в інструмент економіко-аналітичного та управлінського забезпечення, придатний для прийняття рішень як на рівні підприємств, так і на рівні державного регулювання. Включення блоку нормативно-якісних параметрів створює передумови для підвищення прозорості ринку, уніфікації вимог до продукції та зниження ризиків постачання неякісної або небезпечної продукції аквакультури. Водночас акцент на потенціалі постачання та логістичних можливостях дозволяє оцінювати реальні виробничі спроможності галузі, що є особливо важливим для забезпечення стабільних поставок продукції аквакультури інституційним споживачам, зокрема в межах державних програм і потреб сектору безпеки та оборони. Блок споживчих характеристик доповнює модель ринковою орієнтацією, забезпечуючи узгодження виробничих параметрів з вимогами кінцевих користувачів.

З огляду на наведене, представлена структурна модель Каталогу продукції української аквакультури та продуктів її переробки формує методичну основу для підвищення ефективності галузевого управління, сприяє розвитку внутрішнього ринку, зміцненню продовольчої безпеки та інтеграції аквакультури в систему розвитку національної економіки. Риба первинної обробки становить базову категорію продукції аквакультури та рибопереробки, що охоплює охолоджену, морожену та патрану рибу різних видів, зокрема коропових, сомових, судакових, лососевих та інших представників іхтіофауни. Зазначена продукція формується в результаті мінімального технологічного втручання, що дозволяє зберегти природні фізико-хімічні властивості риби, її харчову повноцінність та органолептичні характеристики. Охолоджена риба надходить до споживача у максимально наближеному до природного стані, зберігаючи структурну цілісність м'язової тканини, смакові якості та біологічну цінність, що зумовлює її доцільність для оперативного використання у

харчуванні. Морожена риба, завдяки застосуванню сучасних технологій заморожування, характеризується здатністю до тривалого зберігання без суттєвої втрати якісних параметрів, що створює можливості для формування продовольчих резервів і забезпечення безперебійних поставок у складних логістичних умовах. Патрана риба, яка пройшла попередню обробку з видалення внутрішніх органів, підвищує рівень санітарної безпечності продукції, спрощує подальші технологічні операції і знижує ризики псування.

Виробництво риби первинної обробки здійснюється з дотриманням встановлених санітарно-гігієнічних вимог і стандартів якості, що передбачає багаторівневий контроль на всіх етапах від вирощування або вилову до транспортування та зберігання. Такий підхід забезпечує стабільність якісних показників продукції та її безпечність для кінцевого споживача, що набуває особливої ваги в умовах воєнного стану та зростання навантаження на систему продовольчого забезпечення. Завдяки високому рівню універсальності риба первинної обробки широко використовується як сировинна база для приготування різноманітних страв у домашньому харчуванні, закладах громадського харчування, лікувальних та освітніх установах, а також у системі організованого харчування військових формувань. Для органів державного управління, структур безпекового сектору та логістичних операторів ця категорія продукції забезпечує оперативність реагування на зміну попиту, гнучкість у плануванні постачань та можливість формування стратегічних продовольчих запасів. Асортимент копчених рибних виробів, що виробляються вітчизняними підприємствами, охоплює різні види риби, зокрема коропові, лососеві, що дозволяє задовольняти різні сегменти попиту. Такі продукти використовуються як у повсякденному харчуванні, так і як елементи спеціалізованого меню, а також у системах організованого харчування. Рибні консерви, у свою чергу,

характеризуються високим рівнем технологічної надійності та тривалим терміном зберігання без потреби у спеціальних умовах, що підвищує їх значення в умовах надзвичайних ситуацій, польового забезпечення та централізованих поставок. Сучасні технології консервування, включно з виробництвом натуральних консервів, продуктів із соусами, овочевими добавками та пастоподібних виробів, забезпечують відповідність санітарно-гігієнічним нормам і стандартам якості, що підтверджує їх придатність для використання у системі державного та інституційного забезпечення. Продукція первинної рибопереробки та вироби з доданою вартістю формують сегмент агропродовольчого ринку, поєднуючи економічну доцільність, споживчу цінність і значення для забезпечення продовольчої безпеки та розвитку галузі аквакультури.

Враховуючи отримані результати, надані пропозиції до розроблення «Каталогу української рибної продукції» як інструменту і джерела достовірної інформації щодо асортименту риби на ринку, її якості, виробничих потужностей і логістичних можливостей національних виробників продукції аквакультури, сприятиме зміцненню обороноздатності держави та розвитку імпортозаміщення у рибній галузі з внесенням пропозицій до тендерної документації для проведення кваліфікаційного відбору кандидатів до рамкової угоди за предметом закупівлі «Визначення актуальної ціни на категорію товарів «Риба» замовника ДП «Державний оператор тилу» для здійснення державних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану.

Каталог стане зручним практичним інструментом для пошуку та вибору продукції користувачами, зокрема органами військового забезпечення, відповідальними структурами Мінекономіки, Міноборони, виробниками, логістичними операторами і органами місцевого самоврядування, покликаних координувати постачання рибної продукції на фронт та у військові частини.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, проведене дослідження дало змогу теоретично узагальнити та поглибити методичні засади для розроблення інструментарію з метою забезпечення Збройних Сил України високоякісними білковими продуктами, включаючи рибу та рибну продукцію, через впровадження сучасних підходів до регулювання та оптимізації системи постачання й регулювання ринку. Рибне господарство й аквакультура відіграють першочергову роль у формуванні доступного та поживного раціону військовослужбовців, а розвиток внутрішнього виробництва рибної продукції є базовим чинником підвищення продовольчої автономії держави. Тому запропоновані комплексні рішення імпортозаміщення продукції аквакультури України в умовах продовольчих викликів з урахуванням відбору підприємств, які будуть постачати рибу та рибну продукцію до Збройних Сил України, дадуть у перспективі всі можливості, щоб посилити внутрішній ринок риби, забезпечити зайнятість у галузі рибного господарства та підтримати національних виробників.

Література

1. Wincewicz-Bosy M., Dymyt M. Improving the Food Supply Chain in Military Units. *European Research Studies Journal*. 2020. Vol. XXIII, Issue 3. P. 296–314.
2. Маргасова В. Г., Вдовенко Н. М., Коваль В. В. Державне регулювання розвитку ринку риби та органічної продукції аквакультури в Україні й світі. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. № 3. С. 366–371. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-2-53>
3. Вдовенко Н. М. Еволюція наукових поглядів Амартія Сена для реабілітації військовослужбовців Збройних Сил України у процесі регулювання розвитку циркулярної та блакитної економіки в сільському

господарстві. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 5 (23). С. 200–210. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-5\(23\)-200-210](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-5(23)-200-210)

4. Burhaz M., Soborova O. Fisheries development and the formation of the fish products market in ukraine and in the central and eastern european countries. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. 6 (3). P. 10–18. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2020-6-3-10-18>

5. Методичні рекомендації щодо формування та використання «Каталогу української рибної продукції» для потреб продовольчого забезпечення Збройних Сил України та розвитку системи імпортозаміщення у рибному господарстві. Шарило Ю. Є., Поплавська О. С., Шевель О. О., Плічко В. Ф., Вдовенко Н. М., Дмитришин Р. А., Олифіренко А. С. К.: Видавничий дім Кондор. 2025. 17 с.

6. Вдовенко Н. М., Яцун А. Г. Наукове обґрунтування та розроблення новітніх рішень регулювання розвитку циркулярної економіки в сільському господарстві для реабілітації військовослужбовців та повоєнної відбудови України. *Київський економічний науковий журнал*. 2024. № 5. С. 19–26. DOI: [10.32782/2786-765X/2024-5-3](https://doi.org/10.32782/2786-765X/2024-5-3)

7. Wincewicz-Bosy M., Sadowski A., Własowska K., Galar Z., Dymyt M. Military Food Supply Chain during the COVID-19 Pandemic. *Sustainability* 2022. 14. 2464. DOI: <https://doi.org/10.3390/su14042464>

8. Коваль В. В., Маргасова В. Г., Вдовенко Н. М. Перспективи адаптації зарубіжного досвіду державного регулювання розвитку рибного господарства та аквакультури до умов вітчизняного ринку. *Академічні візії*. 2023. № 24. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10199767>

9. Вдовенко Н. М., Коваль В. В., Зось-Кіор М. В. Регулювання сільського розвитку для імпортозаміщення аграрної продукції з урахуванням децентралізації та впливу міжнародної торгівлі. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2023. Вип. 3. С. 13–24. DOI: <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2023-3-13-24>

10. Присяжнюк Н., Гриневич Н., Слободенюк О., Вдовиченко О. Експортний потенціал аквакультури України: економікоєкологічний підхід до формування. *Економічний аналіз*. 2025. Т. 35, № 2. С. 204–213. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2025.02.204>

References

1. Vintsevykh-Bosy M., Dymyt M. Udoskonalennya lantsyuha postachannya prodovol'stva u viys'kovykh chastynakh. *Zhurnal yevropeys'kykh doslidzhen'*. 2020. Т. XXIII, Vyp. 3. 296–314.

2. Marhasova V. H., Vdovenko N. M., Koval' V. V. Derzhavne rehulyuvannya rozvytku rynku ryby ta orhanichnoyi produktsiyi akvakul'tury v Ukrayini y sviti. *Ukrayins'kyi zhurnal prykladnoyi ekonomiky ta tekhniky*. 3. 2023. 366–371. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-2-5> [in Ukrainian].

3. Vdovenko N. M. Evolyutsiya naukovykh pohlyadiv Amartiya Sena dlya rehabilitatsiyi viys'kovosluzhbovtiv Zbroynykh Syl Ukrayiny u protsesi rehulyuvannya rozvytku tsyrkulyarnoyi ta blakytnoyi ekonomiky v sil's'komu hospodarstvi. *Aktual'ni pytannya u suchasniy nautsi*. 2024. № 5 (23). 200–210. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-5\(23\)-200-210](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-5(23)-200-210) [in Ukrainian].

4. Burkhaz M., Soborova O. Rozvytok rybal'stva ta formuvannya rynku rybnoyi produktsiyi v Ukrayini ta krayinakh Tsentral'noyi ta Skhidnoyi Yevropy. *Baltiys'kyi zhurnal ekonomichnykh doslidzhen'*. 2020. 6 (3). 10–18. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2020-6-3-10-18>

5. Metodychni rekomendatsiyi shchodo formuvannya ta vykorystannya «Katalohu ukrayins'koyi rybnoyi produktsiyi» dlya potreb prodovol'choho zabezpechennya Zbroynykh Syl Ukrayiny ta rozvytku systemy importozamishchennya u rybnomu hospodarstvi. Sharylo YU. YE., Poplavs'ka O. S., Shevel' O. O., Plichko V. F., Vdovenko N. M., Dmytryshyn R. A., Olifirenko A. S. K.: Vydavnychy dim Kondor. 2025. 17 [in Ukrainian].

6. Vdovenko N. M., Yatsun A. H. Naukove obgruntuvannya ta rozrobka novykh rishen' rehulyuvannya rozvytku tsyrkulyarnoyi ekonomiky v sil's'komu hospodarstvi dlya rehabilitatsiyi viys'kovosluzhbovtziv ta viys'kovoyi vidbudovy Ukrainy. *Kyyivs'kyi ekonomichnyy naukovy zhurnal*. 5. 2024. 19–26. DOI: 10.32782/2786-765X/2024-5-3

7. Vintsevych-Bosy M., Sadovs'kyi A., Vosovs'ka K., Halar Z., Dymyt M. Lantsyuh postachannya viys'kovykh produktiv kharchuvannya pid chas pandemiyi COVID-19. *Stalyy rozvytok*. 2022. 14. 2464. <https://doi.org/10.3390/su14042464>

8. Koval' V. V., Marhasova V. H., Vdovenko N. M. Perspektyvy adaptatsiyi zarubizhnogo dosvidu rehulyuvannya derzhavnoho rozvytku rybnoho hospodarstva ta akvakul'tury do umov vitchyznyanoho rynku. *Akademichni vizyiyi*. 2023. 24. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10199767> [in Ukrainian].

9. Vdovenko N. M., Koval' V. V., Zos'-Kior M. V. Rehulyuvannya sil's'koho rozvytku dlya importozamishchennya ahrarnoyi produktsiyi za rakhunok detsentralizatsiyi ta vplyvu mizhnarodnoyi torhivli. *Acta Academiae Beregsiensis. Ekonomika*. 2023. 3. 13–24. DOI: <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2023-3-13-24> [in Ukrainian].

10. Prysyazhnyuk N., Hrynevych N., Slobodenyuk O., Vdovychenko O. Eksportnyy potentsial akvakul'tury Ukrainy: ekonomikoekolohichnyy pidkhid do formuvannya. *Ekonomichnyy analiz*. 2025. 35. 2. 204–213. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2025.02.204> [in Ukrainian].